

10. Капейко, Т. В. Лексіка-семантычны спосаб тэрмінаўтварэння : манаграфія / Т. В. Капейко. – Магілёў : МГУ, 2007. – 145 с.

11. Занкавіч, А. П. Уласнабеларуская лексіка ў тэхнічнай тэрміналогіі : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / А. П. Занкавіч. – Мінск, 2004. – 149 с.

12. Беларуская мова. Тэхнічная лексіка : вучэбны дапаможнік для студэнтаў / Н. В. Гаўрош [і інш.]; пад. рэд. Н. В. Гаўрош. – Мінск : БНТУ, 2015. – 110 с.

Алена Барысевіч

НЕКАТОРЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАДАЧЫ БІБЛЕЙСКОЙ ТАПАНІМІКІ Ў СЛАВЯНСКІХ ПЕРАКЛАДАХ КНІГІ БЫЦЦЯ, ВЫДАДЗЕННЫХ У XVI СТ.

Біблейская тапаніміка з’яўляецца адной з найбольш складаных частак біблейскага тэксту пры перакладзе. Гэта абумоўлена тым, што акрамя цяжкасцей, звязаных з транскрыпцыяй уласных назваў, пры перадачы біблейскіх тапонімаў узнікаюць праблемы, звязаныя з этыялагічнымі сюжэтамі, у якія нярэдка ўключаюцца гэтыя назвы. У перыяд станаўлення славянскай перакладчыцкай традыцыі гэтыя свасаблівы характар біблейскіх найменняў месцаў абумовіў паўстанне шэрага перакладчыцкіх стратэгіяў, якія былі закліканыя вырашыць і гэтыя праблемы. Гэтыя стратэгіі часам дэманструюць вельмі характэрныя адрозненні паміж рознымі перакладамі Бібліі.

Звычайна ў этыялагічныя сюжэты ўключаюцца мікратапонімы, хаця ёсць і выключэнні – напрыклад, сюжэт пра назву Вавілона. Этыялагічныя сюжэты разгортваюцца ў каментары да ўласнай назвы, першапачаткова на старажытнагабрэйскай мове, такім чынам, каб растлумачыць паходжанне тапоніма. Пры гэтым зыходным пунктам для этыялагічнага сюжэта з’яўлялася форма моўнага знаку на старажытнагабрэйскай мове – менавіта да яе і да змясцовага боку гэтага знаку дастасоўвалася гісторыя ў этыялагічным сюжэце. У сувязі з гэтым ані транскрыпцыя ўласнай назвы, ані яе пераклад фактычна не з’яўляюцца поўнаасцю адпаведнымі спосабамі перадачы ў перакладзе найменняў такога тыпу. Пры транскрыбаванні без дадатковага перакладчыцкага каментарыя губляецца сувязь уласнай назвы з этыялагічным сюжэтам, а пры перакладзе ўласнай назвы яна фармальна перастае быць уласнай назвай з арыгінала.

Першы перакладчыцкі выбар робяць стваральнікі Септуагінты: яны закладаюць традыцыю калькавання гэтых назваў, а шматлікія наступныя пераклады паслядоўна яе працягваюць. Аднак калькаванне стварае небяспеку ўзнікнення дадатковых памылак, як, напрыклад, у вершы 22:14: *И нарек Авраам имя месту тому: “Бог усмотрит”*; а ныне о нем говорят: *“На этой горе открывается Бог”*; καὶ ἐκάλεισεν Авраαμ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου *Κύριος εἶδεν, ἵνα εἴπωσιν σήμερον Ἐν τῷ ὄρει κύριος ὤφθη*; *Appellavitque nomen loci illius: Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbit.*

У гэксце Вульгаты перакладчык дапусціў памылку: *videbit* – гэта дзеяслоў у актыўнай форме, а ў старажытнагабрэйскім гэксце ў гэтым месцы была выкарыстана пасіўная форма гэтага дзеяслова. У старажытнагабрэйскай мове гэтыя словы адрозніваюцца толькі знакамі вакалізацыі, а набор зычных у гэтых словах застаецца аднолькавым, чым і тлумачыцца памылка. Усе пераклады, звязаныя з Вульгатай, дэманструюць гэтую памылковую інтэрпрэтацыю граматычнай структуры другой назвы. У перакладзе Скарыны выяўляецца, што пры перадачы гэтага кантэксту першадрукар абапіраўся на лацінскі пераклад: *И прозва има месту тому гдь виде, Длатого идоднес называетса нагоре гдь виде*.

Польскія пераклады XVI стагоддзя – цалкам прадказальна – паўтараюць памылку, якая паходзіць з Вульгаты. У выданнях Яна Леапаліты і Якуба Вуека адпаведна знаходзім: *I názwał imię miescá oneo, Pan widzi. Ztąd że i dzisia mowią, ná gorze Pan widzi; Y nazwał imię mieysca onego, Pan widzi. Z tądże aż po dziśdzień zowią: Na górze Pan uyrzy*. У выданні Сымона Буднага сустракаецца гэтая ж памылка, нягледзячы на тое, што перакладчык падкрэсліваў, што перакладаў са старажытнагабрэйскай мовы і не абапіраўся на іншыя пераклады: *Y názwał Abráman imię mieyscu onemu, Jehowá uyrzy: stąd mówią y dzisia na gorze Jeho vá uyrzy*.

Два выданні перадаюць гэты кантэкст без памылкі, якая ўпершыню з’яўляецца ў Вульгаце. Адно з іх – гэты выданне Івана Фёдарова: перакладчыкі і рэдактары гэтай Бібліі ў большай ступені абапіраліся на тэкст Септуагінты: *Ипрозва авраамъ има мѣсту тому гъ видѣ, идарекуть идоднес нагорѣ гъ лависа*. Другое – Берасцейская Біблія, перакладчыкі якой маглі карыстацца як старажытнагабрэйскім тэкстам, так і тэкстам Септуагінты, аднак выбар дзеясловаў пры перадачы ўласных назваў паказвае хутчэй на зварот да старажытнагабрэйскага тэксту: *I nazwał Abraham imię miejsca onego: Pan obaczy. Cdzie i dziś jeszcze zowią górę tę. Pan będzie widzian*. У старажытнагабрэйскім гэксце ў абодвух кантэкстах фігуруюць дзеясловы, утвораныя ад гора на са значэннем ‘бачыць, глядзець’.

Іншай перакладчыцкай стратэгіяй пры перадачы этыялагічных сюжэтаў было ўвядзенне дадатковага каментарыя, што тлумачыў значэнне ўласнай назвы, якая ў гэтым выпадку перадавалася ў транскрыбаваным выглядзе. Транскрыпцыя таксама стварала пэўныя цяжкасці для перакладчыкаў – і менавіта таму ў розных перакладах трапляюцца розныя версіі аднаго і таго ж тапоніма.

У вершы 32:3 перакладчыкі Септуагінты перадалі ўласную назву пры дапамозе калькавання: *καὶ ἐκάλῃσεν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου Παρεμβολαί*. Уключаны ў сам біблейскі тэкст перакладчыцкі каментарый з’яўляецца ў Вульгаце: *quos cum vidisset ait castra Dei sunt haec et appellavit nomen loci illius Manaim id est Castra*. Звязаныя з Вульгатай пераклады паўтараюць гэты спосаб перакладу:

у выданні Якуба Вуека – *które ujrzałwszy, rzekł: Obóz to Boży. I nazwał imię miejsca onego Mahanaim, to jest Obóz*; у перакладзе Скарыны – *и прозва има места того Манайм, тоестъ полки*. Характэрна, што перадача назвы як *Манайм* у тэксце Скарыны поўнасьцю адпавядае варыянту Вульгаты, у той час як Вуек дае транскрыпцыю, больш набліжаную да старажытнагабрэйскага тэксту. Гэта лёгка растлумачыць тым, што Якуб Вуек быў выкладчыкам старажытнагабрэйскай мовы і мог карыстацца старажытнагабрэйскім тэкстам, аднак істотна тое, што ў цэлым ён дакладна прытрымліваецца Вульгаты, у тым ліку і ў тым, што датычыць стратэгіі перадачы ўласных назваў. Гэта значыць, што перад намі дастаткова рэдкі прыклад таго, што Якуб Вуек карыстаўся старажытнагабрэйскім арыгіналам. Радзівілаўская Біблія таксама дэманструе сувязь са старажытнагабрэйскім арыгіналам, а Біблія Фэдарова – з тэкстам Септуагінты: *у je loku ujrzał rzekł: Tenci jest zastęp Boży. A wezwał imię miejsca onego Mahanaim; unprozwa ima męstu tomu polky*. Радзівілаўская Біблія часта дэманструе непасрэдную сувязь са старажытнагабрэйскім арыгіналам, і гэтае выданне з’яўляецца адзіным, акрамя выдання Сымона Буднага, старапольскім перакладам Бібліі, які быў зроблены ў гэты перыяд з сапраўдным, а не дэкарацыйным выкарыстаннем старажытнагабрэйскага тэксту.

У іншых кантэкстах гэтая стратэгія – транскрыпцыя з тлумачэннем – выкарыстоўвалася толькі ў адным з выданняў, напрыклад у выданні Сымона Буднага: *у názwał imię iego =Allon Bachuth: (=Dqb płacz.) (35:8)*, а астатнія пераклады абмяжоўваюцца калькаваннем мікратапонімаў.

Стратэгіі перадачы біблейскіх мікратапонімаў, якія выкарыстоўваліся ў славянскіх перакладах Кнігі Быцця, выдадзеных у XVI ст., часта паказваюць на сувязь перакладаў з іх першасным арыгіналам. Асабліва гэта датычыць мікратапонімаў, звязаных з этылагічнымі сюжэтамі, – у гэтым выпадку паказальным з’яўляецца спосаб калькавання назвы, наяўнасць ці адсутнасць каментарыяў перакладчыка і спосаб транскрыбавання ўласнай назвы.

Літаратура

1. Библия. Острог, 1981.
2. Библия : факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Францыскам Скарынаю ў 1517–1519 гадах. – Мінск : БелСЭ, 1990. – 827 с.
3. Тора (Пятикнижие Моисеево) / под общ. ред. проф. Г. Брановера. – М. : Арт-бизнес-центр, 1993. – 1135 с.
4. Biblia Hebraica Stuttgartensia. Deutsche Bibelgesellschaft: Stuttgart, 1977. – 1648 S.
5. Biblija To jest Księgi Starego i Nowego Testamentu według łacińskiego przekładu starego w kościele powszechnym przyjętego na Polski język znowu z pilnością przełożone, z dokładaniem

тексту Жыдовскаго і Грецкаго і з выкладом Католіцкім труднейшых месца до оброну вярэі святой повсзечней прачіі катерстvom тых часоў належаыч. Kraków, 1599.

6. Biblia, to jest księgi Starego i Nowego Zakonu, na polski język z pilnością według łacińskiej Biblii od Kościoła krześcijańskiego powszeczneго przyjętej, nowo wyłożona. – Kraków, 1561.

7. Biblia. To iest, księgi starego y nowego przymierza, z nowu z języka Ebreyskiego, Grecskiego y Łacińskiego na Polski przełożone. – Nieśwież, 1572.

8. Biblia Sacra iuxta vulgatum versionem. Deutsche Bibelgesellschaft. – Stuttgart, 2007. – 2032 S.

9. Gesenius, W. Gesenius' Hebrew Grammar; edited and enlarged by E. Kautzsch; translated by A. E. Cowley / W. Gesenius – N. Y. : Dover Publications, 2006. – 598 p.

10. Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs. – Deutsche Bibelgesellschaft: Stuttgart, 2006. – 2201 S.

11. The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon: with an appendix containing Biblical Aramaic. – Thirteenth Printing. – S. l., 2010. – 1204 p.

Аляксандр Булыка

СУБСТАНТЫЎНАЯ ЛЕКСІКА СТАРАБЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНА-ПІСЬМОВАЙ МОВЫ ЧАСОЎ Ф. СКАРЫНЫ

Слоўнікавы састаў старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы перыяду перакладчыцкай дзейнасці ўсходнеславянскага асветніка Ф. Скарыны сваімі гістарычнымі каранямі бліжэй звязаны з лексічным багаццем, што збераглося ў вуснах народа ад да пісьмовай эпохі або было набыта ў перыяд функцыянавання старажытнарускай літаратурнай мовы. Істотную частку слоўнікавага запасу нашых продкаў складалі беларускія неалагізмы, а таксама запазычанні з іншых моў.

У ліку слоў, якія перайшлі ў старабеларускую мову са старажытнарускай, прыкметны намірацыйны пласт утваралі лексічныя адзінкі праславянскага паходжання. Сярод іх вылучаліся назоўнікі, што абазначалі назвы з'яў прыроды (*буря, градзь, морозь, роса, снег*), рэльефу мясцовасці (*гора, долина, эзеро, река, яма*), пор года, адрэзкаў часу (*весна, година, годь, день, лето*), раслін (*груша, ель, сосна, хмель, яблоня*), жывёл (*вольк, дятель, жаба, заяць, лось*), частак цела чалавека і жывёл (*бедро, лобь, нога, роть, ухо*).

Параўнальна вялікая група праславянскіх назоўнікаў характарызавала сферы сямейнага жыцця і сваяцкіх адносін (*брать, дедь, мати, свекорь, сынъ*), бытавой і гаспадарчай дзейнасці чалавека (*ведро, игла, коса, рольа, серть*), уяўляла сабой назвы гаспадарчых і жылых будынкаў і іх частак (*домь, гумно, окно, стена, хлевъ*), раскрывала грамадскія адносіны (*война, мирь, посоль, родь, судь*).

Для ўжывання ў сферы духоўнага жыцця старабеларуская мова мела рад праславянскіх назоўнікаў адцягненага характару. Сярод іх на пярэдні план выступалі лексічныя сродкі, прыдатныя для характарыстыкі па-